

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

RNDr. Hana SVOBODOVÁ, Ph.D.

Habilitační práce

Outdoor education in Geography: A specific education strategy

Oponent

doc. RNDr. Miroslav MARADA, Ph.D.

Pracoviště oponenta, instituce

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze

V úvodu posudku je nezbytné zmínit, že na oponentově domácím pracovišti není obvyklé předkládat vědeckou monografii jako habilitační práci, a některá konstatování a názory proto nemusejí být v kontextu obvyklého procesu posuzování docentur na PedF MU. V případě, že by byla habilitační práce předložena jako portfolio publikovaných prací, musel by oponent kladně vyzdvihnout velmi kvalitní publikační činnost autorky v tématu terénní výuky. V tomto posudku je tedy pozornost věnována pouze vlastní publikaci.

Aktuálnost námětu

Terénní výuka je formou, která mimořádně vhodně koresponduje s geografickým učivem, svým způsobem dělá zeměpis výjimečným, a je proto důležité toto téma rozvíjet také v oborové didaktice. Vzhledem k slabé aplikaci terénní výuky ve školní praxi jde zároveň o téma aktuální a ve výuce zeměpisu málo odborně probádané.

Přístup k řešení a zasazení problematiky do odborného (vč. mezinárodního) kontextu

Název monografie odkazuje na vzdělávací strategie, a evokuje tak odbornou studii na velmi aktuální geografické téma s výrazným teoretickým přesahem. Pravděpodobně i pro tento záměr byla za jazyk studie zvolena angličtina, aby publikace mohla přispět k odborným diskusím v zahraniční literatuře. Konečně, teoreticko-výzkumná koncepce publikace byla snad i důvodem, proč byla monografie předložena jako habilitační práce, neboť dovednost teoretizovat a pracovat s mezinárodní literaturou považují u habilitovaného pracovníka za klíčovou a rozlišující.

Poněkud v rozporu s touto očekávanou koncepcí je vlastní náplň publikace, která je v teoretické části založena zejména na přebírání různých definic, kurikulárních pojmů, kategorií atp. a v části empirické není nijak novátorská a průzkum je diskutabilně realizován. Slabší teoretickou část možná podmiňuje již samotný cíl publikace, která (slovy českého resumé na s. 177) „...si klade za úkol přiblížit terénní výuku jako silnou výukovou strategii, popsat její vztah ke školnímu kurikulu a podat učitelům pomocnou ruku k vytvoření koncepce terénní výuky.“ Právě snaha pomoci škole, jakkoliv chvalitebná, pravděpodobně způsobuje, že obsah je příliš zaměřen na elementární rešerše a analýzy, které jsou přístupné i pedagogům ve školní praxi. Zároveň se ovšem domnívám, že pokud měla publikace za cíl také uvedenou „podanou ruku“, tedy spíše aplikační cíl, blokuje jeho naplnění skutečnost, že je monografie vydána v angličtině.

Konkrétněji k teoretické části: Angličtina zásadně problematizuje terminologické diskuse k terénní výuce. Již titulní pojem může být přeložen jako „vzdělávání venku“, přičemž tento termín česká literatura nezná. Podle resumé je zřejmé, že odpovídajícím překladem je (pravděpodobně) pojem „terénní výuka“, která by se ovšem do angličtiny přeložila spíše jako „fieldwork“ (např. Lambert, Balderstone 2000, 2009). A naopak pojem „outdoor education“

prakticky není používán v anglické literatuře. Ještě problematičtější je skutečnost, že do angličtiny jsou mechanicky převáděny české citace k definici a typům terénní výuky (např. s. 28, 29, přehled výsledků rozhovorů s. 112–113), čímž se „pojmový chaos“ jen zvyšuje. Osobně postrádám smysl práce, ve které dochází k matení pojmosloví anglického i českého. Řešením by mohla být pečlivá rešerše českých i anglických definic směřující např. k chybějícímu anglicko-českému slovníčku typů nebo k jasnému závěrečné shrnutí, co je kterým pojmem v práci myšleno a co je jeho českým ekvivalentem (průnikové jsou i pojmoslovné diskuse v kapitole 3.2). Terminologii se věnuje i kapitola 2, která mj. dobře ilustruje práci s odbornými pojmy v angličtině: škola v přírodě je přeložena v názvu podkapitoly jako „school in the countryside“ (s. 53) a o řádek níže jako „school in nature“; pojem „(school) package tour“, pravděpodobně „zájezd“, podle mého mínění není typem terénní výuky (mluví se ale o dílčích formách).

Jiným terminologickým problémem je definice geografie jako vědní disciplíny a školního předmětu. Osobně důrazně polemizuji zejména s pojetím geografie jako předmětu integrujícího poznatky z jiných věd či předmětů, jak je v publikaci opakovaně zmiňováno (s. 27, odst. 3 a 4, s. 61, odst. 4, obrázek 2). Možná i proto není vyjasněn rozdíl mezi integrovaným, interdisciplinárním a transdisciplinárním pojetím terénní výuky (kap. 2.4).

Druhou problematickou oblastí teoretické části jsou pasáže věnované titulnímu pojmu „educational strategies“ (česky: výukové strategie – termín převzat z resumé). Problematice „learning strategies“, které jsou pravděpodobně ztotožněny s „educational strategies“, je explicitně věnována kapitola 1.3. Má stručný rozsah jedné tiskové strany a věnuje se pouze dvěma přístupům. Není zde např. zmíněna v anglosaských zemích nejrozšířenější „inquiry-based learning“, tj. badatelsky orientovaná výuka, a autorka se nezabývá ani rámujejí „paradigmatická“ teorie pedagogického konstruktivismu. Obecně by si význam pojmu „strategie“ zasloužil bližší diskusi směřující k rozlišení od pojmů teorie vyučování, koncepce výuky, model výuky, forma výuky apod. Implicitně je pak výukové strategie IBL zakomponována do kapitoly 1.4.3 k vazbám terénní výuky ke klíčovým kompetencím. Tato kapitola zároveň dobře prezentuje způsob autorčiny práce s literaturou – přebírány jsou dlouhé pasáže, které jsou spíše kladeny za sebe, nežli diskutovány a nemají vyústění v jasné autorské stanovisko, utřídění apod. Uvedených 5 kategorií ze schématu na obr. 3 jsem v citované publikaci Řezníčkové a kol. (2008) nenašel.

Naopak za velmi zdařilé považuji úvahy o vztahu typu terénní výuky k roli studenta a učitele, shrnutí vývoje přístupů k terénnímu vyučování (tabulka 8) nebo autorský návrh graduující náročnosti terénní výuky vzhledem k zúčastněným subjektům a použitým metodám (tabulka 10).

Použitá metodologie v empirické studii

Empirická část (kapitoly 4 a 5) je obecně zdařilejší. Cíle jsou aktuální a zdroje informací (žáci, učitelé, rodiče a kurikulární dokumenty) dobře zvolené. Odborně problematická je skutečnost je, že neznáme podobu dotazníku (je obvyklé umístit ho do přílohy), i když témata otázek jsou popsána v textu a jsou částečně patrná z grafů ve výsledkové části. Pouze povrchně je popsán způsob vyhodnocení rozhovorů. Zde byla pravděpodobně aplikována zakotvená teorie. O způsobu kódování ovšem není zřejmé nic a ve čtenářovi může vzniknout obava, že závěry jsou stanoveny pouze intuitivně, bez hlubší kvalitativní analýzy. V kapitole k triangulaci výsledků mohlo být použito alespoň statistické testování rozdílů odpovědí za jednotlivé skupiny respondentů (možnosti jsou naznačeny v poznámce 37 na s. 152), přesněji by se tak osvětlily specifické výsledky za 6. třídu. Je ovšem pravdou, že testování hypotéz je prakticky nemožné u tak malého vzorku – jedná se pouze o 61 žáků (proti 19 učitelům a 114 rodičům).

Výsledky prokazují řadu poznatků z autopsie, za což je třeba autorku pochválit. Někteří výzkumníci totiž považují za zbytečné potvrzovat svoje představy zjištěné ze školské praxe vědeckými nálezy, ovšem i tyto jasné představy o „tradiční škole“ je třeba empiricky ověřit. Z výsledků považuji za nejcennější zjištění, že se učitelé obávají slabých vzdělávacích výsledků terénní výuky, přestože jsou přesvědčení, že je pro žáky motivující a přínosná.

Návrhová část monografie v kapitole 3 toto zjištění, bohužel, nerozpracovává – podle mého názoru chybí v návrhu modelové případové studie i v principech koncipování terénní výuky (kap. 3 a 1.5.1) zřetelný a konkrétní důraz na její hodnocení. Podnětné jsou shrnující tabulky 9 a 10 ke koncepci terénní výuky. Je třeba rovněž ocenit snahu o podporu pohybových aktivit ve škole, ale publikace by mohla zmínit, proč není pro autorku důležitější např. rozvoj kritického myšlení, jehož nedostatek může mít pro společnost podobně fatální důsledky jako narůstající obezita.

Uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oboru a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi

Pro učitele, kteří si publikaci anglicky dokážou přečíst, je zejména kapitola 3 v řadě ohledů návodná a praxi našich škol může pomoci. Předpokládám také, že výsledky práce jsou průběžně implementovány do přípravy učitelů geografie na domovském pracovišti.

Kvalita, správnost a původnost dosažených výsledků

Autorka cituje přes 200 tištěných i internetových zdrojů, které zahrnují rovněž řadu kurikulárních dokumentů a aplikačně zaměřených webových portálů. Řada autorčiných publikací s kolektivním autorstvím (se spoluautory autory Hofmannem, Durnou, Mísařovou, Korvasem ad.) mají patrný tematický překryv s předloženou monografií. Autorka také uvádí, že zařazený výzkum byl realizován v týmu. Domnívám se proto, že by se autorka měla k míře, v jaké jsou starší publikace v knize zastoupeny.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

- Které výukové strategie lze při koncipování terénní výuky aplikovat a jak se vzájemně liší z hlediska účinnosti výuky?
- Je geografie integrující nebo komplexní disciplína? (s odkazem na teoretické práce Hampla a dalších).
- Může být geograficky zaměřená terénní výuka komplexního charakteru, pokud nevyužívá kartografické učivo? (s odkazem na s. 9)
- Lze koncipovat dlouhodobou terénní výuku na školním dvorku/pozemku? (s odkazem na obr. 8)

Závěr

Habilitační práce Hany SVOBODOVÉ „Outdoor education in Geography: A specific education strategy“ **nesplňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika. K tomuto závěru mne vede především skutečnost, že autorka v práci neprokázala dovednost kritické práce s odbornou terminologií a s teoriemi oboru. Neproказuje to ani navržená „vzorová“ terénní výuka. Empirický výzkum na poměrně malém vzorku žáků (n=61) není dostatečně metodicky popsán a jeho vyhodnocení se jeví jako povrchní, neověřující hlubší vztahy výsledků či stanovené hypotézy. Publikace v angličtině problematizuje deklarovaný cíl podpořit implementaci terénní výuky do škol.

V Praze-Čakovicích, dne 18. srpna 2021

.....
doc. RNDr. Miroslav Marada, Ph.D.